

ТАЛАБАЛАР РУҲИЯТИГА ИЖОБИЙ ТАЪСИР КЎРСАТИШГА ДОИР БИЛИМЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК МАЗМУНИ.

КДПИ Б.Нурматов.

Аннотация. Ушбу мақолада жисмоний тарбия ўқитувчиларида ўқувчилар руҳиятига ижобий таъсир кўрсатишга доир педагогик, психологик ва фалсафий билимларни ошириш, уларнинг жисмоний таълимга янгича ёндаршувини шакллантириш . Бунинг учун эса бўлажак жисмоний тарбия ўқитувчиларида руҳиятни шакллантиришга доир билимларни ривожлантиришга қаратилган маълумотлар келтирилган.

Калит сўзлар: жисмоний тарбия, руҳиятига, ижобий таъсир, педагогик, психологик, фалсафий билимлар, руҳий, маънавий , эмоционал, англаш, тушуниш, ёндашув, таълим, жисмоний тайёргарлик, руҳий барқарорлик, шакллантириш, такомиллаштириш.

Бугунги кунда бўлажак жисмоний тарбия ўқитувчиларини тайёрлаш тизимини такомиллаштириш, бу орқали уларнинг касбий компетентлигини ривожлантириш, уларда умуммаданий билим ва кўникмаларни шакллантириш долзарблик касб этмоқда. Айниқса бўлажак жисмоний тарбия ўқитувчиларида ўқувчиларни жисмоний тарбиялашдан ташқари уларнинг руҳиятига тўғри таъсир кўрсатиш, тўғри мотивация бериш, улардаги фаолликка ундовчи ички мотивларни илғай олиш кўникмаларини шакллантириш зарурати ортиб бормоқда.

Шу боис жисмоний тарбия ўқитувчиларида ўқувчилар руҳиятига ижобий таъсир кўрсатишга доир педагогик, психологик ва фалсафий билимларни ошириш, уларнинг жисмоний таълимга янгича ёндашувини шакллантириш вазифалари долзарблик касб этмоқда. Бунинг учун эса бўлажак жисмоний тарбия ўқитувчиларида руҳиятни шакллантиришга доир билимларни ривожлантириш, ўқувчиларнинг руҳий, маънавий ва эмоционал ҳолатини англашга, тушунишга доир ёндашувларни, таълимда жисмоний тайёргарлик билан бирга руҳий барқарорликни шакллантиришга қаратилган таълим методикасини такомиллаштириш долзарб вазифалардан биридир.

Бунинг учун эса, жисмоний таълимдаги умумпедагогик тамойилларни ишлаши ва уларнинг вазифасини кўриб чиқиш, унинг аҳамиятини кўриб чиқиш мақсадга мувофиқ. Жисмоний тарбия жараёнида умумий педагогик тамойиллар тадбиқ қилиниши мумкин, чунки бу жараён таълим ва тарбиянинг хусусий ҳодисасидир. Жисмоний тарбия соҳасида хусусиятини акс эттириб, алоҳида аҳамият касб этади.

Sport o'yinlari (futbol, voleybol, basketbol, gandbol)ni rivojlantirish va mashg'ulotlarni takomillashtirishning dolzarb muammolari

Тизимлилик ва изчиллик тамойили. Жисмоний машқларни ва ҳаракатларни бир хил тизимда оддийдан мураккабга қараб ривожланиб борадиган шаклда ўрганиш масалаларини ҳал этади. Жисмоний тарбия дастури талаблари доимо бажарилиб ўрганилиб борилади. Янги ўқув материаллари ўрганилган жисмоний машқлар боғланади ва мустаҳкамланади. Дастур асосида аввал оддий машқлар ўрганилса, секин аста мураккаб машқлар техника ва тактикаси шакллантирилади. Ҳар хил даражадаги машқларни ўргатишда машқлар оддийдан мураккабга қараб ривожлантириб борилади. Шу билан бирга улар ҳар бир машғулот давомида ўзгартирилиб турилади.

Билимлар ва малака ҳамда кўникмаларни мустаҳкамлаш тамойили ўқув материалларини доимо такрорлаш, мустаҳкамлаш ҳамда ривожлантириб боришни тақозо этади. Чунки, жисмоний ҳаракатлар бажариш малака ва кўникмалари машқларини такрорлаб турилмаса машқнинг малака ва кўникмалари йўқолиб боради. Шунинг учун ўқув материалларни режалаштиришда машқларни тўғри тақсимлаш ва уларни оддийдан мураккабга қараб бажаришни акс эттириш керак. Ўрганиладиган жисмоний машқларни мунтазам дарсда мустақил бажаришлари малака ва кўникмалари мустаҳкамланиб такомиллаштириб боришига замин бўлади.

Онглилик ва фаоллилик тамойили: Жисмоний тарбия жараёнида машқларни ўрганиш даражаси ўқувчилар онглигига ва фаоллигига боғлиқ. Шунинг учун машғулотлар давомида онглилик ва фаоллилик тамойили кенг фойдаланилади. Ўқув материалларини ўқувчилар томонидан тушуниш уларни ўзлаштириш ва машқларни онгли равишда идрок этиш ва бажариш, шунингдек эришилаётган натижаларни такомиллаштириб бориш онглилик тамойили орқали амалга ошади. Ҳар бир машғулотда ўқувчилар олдида қўйилган конкрет вазифалар уларнинг фаоллигини таъминлайди. Улар машқларни бажаришда ташаббускорлик кўрсатиш, машқларнинг ижобий таъсирини ҳис эта олиш уларни бажаришни идрок қилишлари билан таълимнинг онглилик ва фаоллилик тамойили амалга ошади.

Ҳар қандай таълим-тарбия жараёнининг муваффақияти, тарбияланувчиларнинг ўзининг бу ишга қанчалик онгли ва фаол муносабатда бўлишларига ҳам боғлиқдир. Жисмоний тарбия жараёни вазифаларини тўғри тушуниш, уларни қизиқиш билан фаол бажариш тарбиянинг боришини тезлаштиради, ҳосил қилинган билим, малака ва кўникмаларни чуқур такомиллаштириш ва улардан ҳаётда ижодий равишда фойдаланишга имкон беради. Бу қонуниятлар энг аввало онглилик ва фаоллилик тамойилининг асосини ташкил этади.

Sport o'yinlari (futbol, voleybol, basketbol, gandbol)ni rivojlantirish va mashg'ulotlarni takomillashtirishning dolzarb muammolari

Жисмоний машқлар билан шуғулланишга ундовчи мотивлар хилма-хилдир. Улар педагогик нуқтаи назаридан тасодифий ёки кам аҳамиятли бўлади. Лекин тарбия жараёнида улар ўзини оқлай бошлайди. Онглилик ва фаоллилик тамойили жисмоний тарбия машғулотларининг мақсадини тушуниш ва жисмоний баркамолликнинг истиқболини англаш ва унга етишни мақсад қилиб белгилаш билан ифодаланади.

Жисмоний тарбия жараёнида бериладиган вазифалар маълум жисмоний машқлар тарзида бажарилади. “Ўқитувчи бажариш учун машқ бериш билан бирга, шуғулланувчиларга нимани бажариш ва қандай бажариш кераклигини эмас, балки шу машқни бажариш тавсия этилишини шу қоидага риоя қилиш керак эканлигини ҳам тушунтириши зарур. Мақсад ва вазифаларни қанчалик тушуниб олиш шуғулланувчиларнинг ёш имкониятларига ва тайёргарлик даражасига боғлиқлиги ўз-ўзидан равшандир. Жисмоний тарбиянинг дастлабки босқичларда оддий тушунчалар таркиб топади, кейинчалик эса шуғулланувчилар ишнинг моҳиятини тобора чуқурроқ билиб борадилар. Жисмоний машқлар ақл-идрок билан назорат қилинувчи ихтиёрий ҳаракатлардир.

Таҳлилларга кўра, агар талаба ўзининг қизиқиши, шахсий истаги ва манфаат кўриш эҳтиёжидан келиб чиққан ҳолда спорт билан шуғулланса ёки ўзининг жисмоний имконияти ва иродасини намоён қилишга интилса натижалар ўсувчан ва ижобий бўлади. Натижада уларда жисмоний маданият сифатлари тез ва юқори даражада намоён бўлади. «Жисмоний тарбия кишиларга катта таъсир кўрсатиб, саломатлигини мустаҳкамлайди, ишлаш қобилиятини оширади, узоқ умр кўришга ёрдам беради. Спорт ҳар қандай ёшда ҳам қадди-қоматни тарбия қилиш куч-қувватни сақлаб туришнинг ажойиб воситасидир. Спорт дам олиш билан меҳнатни алмаштириб туриш манбаи бўлиб хизмат қилади. Талабаларнинг жисмоний маданиятга эга бўлишлари жисмоний тарбия самарадорлигини белгиловчи муҳим омил саналади». Шунинг учун ҳам олий таълим муассасалари талабаларининг қизиқишлари ва истакларидан келиб чиққан ҳолда спортга йўналтириш, жисмоний машқларга олиб кириш ва шу орқали улардаги жисмоний сифатларини ўстириш мақсадга мувофиқ бўлади.

Бўлажак жисмоний тарбия ўқувчиларида ўқувчиларнинг жисмоний ва руҳий имкониятларини ошириш, иродасини мустаҳкамлаш ва шижоатини йўналтиришга доир билим ва кўникмаларини шакллантиришда уларнинг касбий компетентлигини янгича ёндашувлар асосида такомиллаштириш, касбий дунёқарашини, тафаккурни ўстириш талаб этилади.

Жисмоний тарбия ўқитувчилининг жисмоний кўникмалари ривожланган бўлиши билан бирга касбий компетентлиги ҳам шаклланган бўлиши керак.

Sport o'yinlari (futbol, voleybol, basketbol, gandbol)ni rivojlantirish va mashg'ulotlarni takomillashtirishning dolzarb muammolari

Педагогика шахснинг касбий шаклланиши, ривожланиши ва ўзини англаши учун шароит яратади ва жамиятнинг гуманистик мақсадларига эришишга ёрдам беради.

Педагогикада турли хил ёндашувлар мавжуд:

- а) таълимнинг мақсадга мувофиқ педагогик жараёни;
- б) давлат ва жамият томонидан амалга ошириладиган малакали ишчи кучини кўпайтириш, мутахассисларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини оширишнинг мақсадли жараёни;
- в) таълим муассасалари тармоғи – мактабгача таълимдан олий ва олий ўқув юртидан кейинги таълимгача;
- д) педагогик тайёргарлик ва компетенцияларга эгаллик қилиш ва ҳоказо.

Бўлажак жисмоний тарбия ўқитувчиларини тайёрлашда улардаги жисмоний тайёргарликни ошириш билан бирга педагогик тайёргарлигини ҳам мустаҳкамлаш, ўқитишга доир инновацион кўникмаларни шакллантириш керак бўлади. Илмий ва илмий-услубий ишларда “педагогик тайёргарлик” атамаси кўпинча барча таълим даражаларига, шу жумладан, олий маълумотга нисбатан “ўқитиш” атамасининг синоними сифатида ишлатилади. Бундан ташқари, ҳар иккала атама кўпинча умумий тушунча сифатида ишлатилади ва махсус таъриф ёки тушунтиришни талаб қилмайди. Рус олимларидан Г.Онушкин ва Э.И.Огарева томонидан ўрганилган “ўқитиш” атамаси, таълимнинг амалий вазифалари билан боғлиқ ҳолда қўлланилади, қачонки у маълум бир турдаги фаолият билан боғлиқ бўлган амалий, когнитив ёки ўқув дастурининг ўзига хос вазифаларини амалга ошириш учун кейинчалик қўллаш мақсадида педагогик тажрибани ривожлантиришни англатади. Бу атама икки маънода ишлатилади:

а) ўрганиш - олдинда турган вазифаларни бажаришга тайёрликни шакллантириш, фаолиятнинг икки турини акс эттиради - ўқитиш ва ўқиш, тор маънода махсус тайёргарлик;

б) тайёрлик - берилган вазифаларни бажариш учун компетенциялар, билим ва кўникмалар мавжудлигидир. Демак, бўлажак жисмоний тарбия ўқитувчиларда ўқувчиларнинг жисмоний тайёргарлигини ошириш, спорт билан мунтазам шуғулланишларини таъминлаш, соғломлаштириш жараёнига йўналтириш билан бирга ўқувчиларни руҳий ҳолатини ҳам ўрганиш, диагностика қилиш ва шу асосида улар билан жисмоний тарбияни олиб бориш талаб этилади.

Бошқа бир олим В. А. Полякова педагогик таълим - бу маълум бир касбда муваффақиятли ишлаш имкониятини берадиган махсус билим, кўникма ва малакалар, фазилатлар, иш тажрибаси тўпламидир, шунингдек талабаларга тегишли билим ва кўникмаларни бериш жараёни эканлигини таъкидласа, яна бир

Sport o'yinlari (futbol, voleybol, basketbol, gandbol)ni rivojlantirish va mashg'ulotlarni takomillashtirishning dolzarb muammolari

олим Ю.Н.Галагузова бўлажак ўқитувчиларнинг педагогик фаолиятга тайёргарлигини таҳлил қилиб, уни махсус билим, кўникма ва малакаларнинг тегишли тўпламини ўзлаштириш орқали амалга ошириладиган педагогик фаолиятга тайёргарликни шакллантириш жараёни ва натижаси сифатида баҳолайди. Шунингдек, В. А. Никитин олий таълим ва ижтимоий масалаларни ҳисобга олган ҳолда, фанлар ва махсус ихтисосликда таълим ва ўқитиш кўникмаларини ҳамда таҳлил қилиш ва тадқиқот кўникмаларини ўрганиш”, – деган таъриф остида ўқув ва ўқув жараёнини англаш деган педагогик фаолиятни назарда тутди.

Шундай қилиб, педагогик касбий компетенция – бу педагогик фаолиятга тайёргарлик натижасидир. Бу эса, бўлажак жисмоний тарбия ўқитувчиларини инновацион асосда ўқитиш, тайёрлаш ва касбий кўникмаларини ривожлантиришда уларнинг педагогик тайёргарлигини ҳам юксалтириш талаб этилади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. Тошкент: Ўзбекистон. 2018, -Б. 40.
2. “Таълим тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикасининг Қонуни. – Тошкент.: Ўзбекистон, 2020 йил 23 сентябрь. (Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 24.09.2020 й., 03/20/637/1313-сон)
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2002 йил 24 октябрдаги «Ўзбекистон Болалар спортини ривожлантириш жамғармасини тузиш тўғрисида»ги ПФ-3154- сонли Фармони. // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 2002 й., 10-11-сон, 197-модда
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПҚ-3160-сон «Маънавий маърифий ишлар самарадорлигини ошириш ва соҳани ривожлантиришнинг янги босқичга кўтариш тўғрисида «ги Қарори. // Халқ сўзи. 2017 йил 28 июнь.
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ёшларга оид давлат сиёсати самарадорлигини ошириш ва Ўзбекистон ёшлар иттифоқи фаолиятини қўллаб-қувватлаш тўғрисида»ги ПФ-5106-сон Фармони. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 27-сон, 607-модда.
6. Беков Д.Х. Талабалар ўртасида жисмоний тарбия ва таълим услубларидан фойдаланиш тартиби // Международный научный журнал «Интернаука» // № 7 (29), 2017. –Б. 129.
7. Голубев В.В. Характеристика модели выпускника педагогического факультета института физической культуры / Голубев В.В. // Теория и практика физ. культуры. 1994. № 3-4. –С.42.

Sport o'yinlari (futbol, voleybol, basketbol, gandbol)ni rivojlantirish
va mashg'ulotlarni takomillashtirishning dolzarb muammolari

8. Зайниддинов Т.Б. Соғлом турмуш тарзини тўғри ташкил қилишда жисмоний тарбия ва спорт мутахассисларининг педагогик фаолияти // Жисмоний тарбия ва саломатлик журнали., 2019, 2(75). –Б.108

9. Ильинича В.И. Физическая культура студента. -Москва: Гардарики, 2000. –С. 169.

10. Норқобилов М.Н., Мирходжаева З.С., Маҳмудов В.В. Жисмоний маданият ва спорт машғулотида соғлом турмуш тарзини талабалар онгига сингдиришда педагогик ёндашувлар. Монография. Тошкент.: ТИҚХММИ, 2019, -Б. 4.